

ZÁVĚR

V této práci jsem se snažila podat přehledný popis a charakteristiku unijního občanství a to jednak sledováním jeho historického vývoje od založení EHS, jednak jeho rozbořením v pozitivním právu a nakonec jeho komparací s občanstvím státním. Všechny tyto činnosti sledovaly cíl zhodnotit celkový význam unijního občanství v integračním procesu mezi členskými státy EU.

Retrospektivní pohled na začátky EHS odhaluje motivaci členských států přistoupit na cestu integrace. Vidina ekonomické prosperity a mírového soužití byly nepochybně motorem pro navázání spolupráce v míře a způsobem dosud nevídaným v mezinárodních vztazích. Přibližování států a jejich národů mělo výhody i pro jednotlivce. Volný pohyb osob zpočátku ekonomicky činných, později i nečinných, a zákaz diskriminace na základě státní příslušnosti byly ihned pocíťovanou přidanou hodnotou unijního členství v životech občanů členských států. Postupné uvědomování potřeby zapojování občanů do rodícího se politického tělesa bylo přeměněno do diskursu, kde se opakovala slova jako demokratická legitimita, ochrana lidských práv a přibližování Unie jednotlivci. Zavedení občanství Unie mělo být řešením, jak založit vlastní vztah EU k jednotlivci. Evropský projekt sice přinesl mnoho úspěchů, ale zároveň by nebyl dále udržitelný bez podpory „lidu členských států“. Jelikož si byli všichni vědomi absence „evropského lidu“, který by vyřešil demokratickou legitimitu nadnárodní organizace, byl zvolen princip občanský, který by sjednotil kulturní, politické a jiné rozmanitosti v členských státech.

Samotné zkoumání právního obsahu unijního občanství ale nepřineslo žádné na první pohled revoluční závěry. Nový nadnárodní občanský status byl spíše kodifikací již předtím existujících práv. Změna ale přeci jen nastala: práva našla své vyjádření v zakladatelských dokumentech, v „ústavní chartě“ ES/EU, a vztah jednotlivce a Unie

získal novou dimenzi. Významnou roli hrál ESD, který aktivně využil příležitost k interpretaci nového institutu. Unijní občanství je základním statutem jednotlivce v Evropské Unii, na základě kterého má každý občan Unie právo na stejné zacházení. Hledání „přiměřené“ míry rovnoprávnosti mezi domácími státními občany a unijními občany z jiného státu je hlavním předmětem sporů mezi ESD a členskými státy, jelikož se to dotýká i tak citlivé oblasti jako systému sociální pomoci.

Občanství EU podle toho, jak je upraveno, má dva hlavní účely: zjednodušit co nejvíc pohyb napříč Společenstvím a umožnit občanům (v určitých případech i neobčanům) aktivně se vyjadřovat k fungování evropských institucí a evropskému dění (podpora aktivního občanství). Budeme-li se držet striktně komparace se státním občanstvím, výsledkem bude nejspíš zklamání, neboť unijní občanství nedosahuje ani po materiální stránce (práva a povinnosti), ani po formální stránce (vztah mezi společenstvím a jeho členem) kvality státního občanství.

Práva, jež vyplývají pro jednotlivce z jeho unijního občanství jsou ve srovnání s těmi, co existují na státní úrovni velmi omezená. Nejedná se jen o to, že katalog práv je relativně málo rozsáhlý, ale i o další vnitřní meze institutu jako možnost omezení práv ze strany členského státu, jsou-li dány určité důvody, možnost využívání práv jen malou skupinou migrujících občanů nebo naopak udělení některých práv všem, kdo bydlí nebo sídlí na území Společenství. V tomto smyslu se můžeme oprávněně ptát, jestli bylo zavádění unijního občanství nutné, zda nestačila jednoduchá úprava těchto práv v primárním právu bez toho, aby byla sjednocena pod hlavičkou unijního občanství.

Na otázku si dovolím odpovědět ne, neboť pojem občanství znamená něco víc než soubor práv a povinností. Spočívá v jeho symbolické hodnotě zvláštního vztahu. Kromě toho, že unijní občanství se chce stát základním statutem jednotlivce v oblastech, které spadají do věcné působnosti Smlouvy ES, má i ambici nastolit zvláštní vztah mezi Unií a jednotlivcem v duchu demokratických zásad a občanských principů. I když můžeme namítat, že v tomto směru je takový vztah více jen přáním než sociální realitou, nelze a priori říct, že takový vztah nemůže v budoucnu vzniknout. Myšlenka, která unijní občanství provází, je podpořit integrační proces jeho přiblížením občanům a vyzdvihováním toho, co mají členské státy a jejich občané společného. V tomto směru

právní vývoj chce předběhnout vývoj společenský a byla zvolena cesta udělení práv jednotlivci, které mohou sloužit jako prekvizity k jeho začlenění a politické účasti v evropském dění.

Evropské instituce jsou si totiž vědomy, že akceptace Evropské Unie coby zvláštního politického tělesa a jejího dalšího vývoje vede přes identifikaci jednotlivce s Unii. Tady začíná být koncept občanství Unie podroben veliké výzvě, neboť taková identifikace jednotlivce záleží na mnohých společenských a politických faktorech. O to těžší se zdá úkol být, když vezmeme do úvahy, že v tomto ohledu chybí jeden důležitý integrační činitel: pocit sounáležitosti se svými „unijními spoluobčany“ z jiných členských států. I když je jisté, že si lidé evropských států mají k sobě blízko v tom smyslu, že sdílejí společné ústavní hodnoty, kulturní rozdíly přesto existují. A i když kulturní rozmanitost je součástí identity EU jako její *acquis culturel*, jejím důsledkem je, že unijnímu občanství (ve smyslu zvláštního pouta ke společenství a k ostatním členům společenství) přeci jen zatím něco chybí - společná identita.

Evropskou Unii je nutno zkoumat jako víceúrovňový politický systém, kde dochází ke spolupůsobení úrovně nadstátní a úrovně státní prostřednictvím přenesených pravomocí. Tato víceúrovňová struktura se odráží na všech institucích, které integrační proces přinesl, včetně občanství. V tomto smyslu je nutno osvobodit se od občanství jako kategorie čistě státní a zasadit unijní občanství do rámce integračního procesu jako celkem ojedinělého jevu. Povaha občanství EU jako občanství derivativního, zprostředkovaného a účelového nijak nezmenšuje jeho význam, naopak je v mých očích logickým důsledkem konstrukce EU.

Závěrem mé práce proto je, že unijní občanství je třeba brát jako jeden z integračních prostředků, kterého cílem je sblížování se členských států a jejich lidu, a nikoliv jako konstituční prvek rodící se evropské státnosti. Jeho význam z pohledu jednotlivce spočívá v tom, že mu přineslo posílení jeho právního postavení v EU. Tato skutečnost může být základem pro to, aby jednotlivec pocítil ve svém životě evropskou dimenzi a tuto si vztáhl k Evropské Unii. Z pohledu EU je zavedení občanství symbolickým krokem - proklamování jednotné občanské báze je potvrzení identity EU coby politického tělesa hlásícího se k demokratickým zásadám, kde to jsou sice členské

státy, jež určují jeho další směřování, ale zároveň je vytvořen prostor, ve kterém mají občané vytvořeny podmínky pro účast na tomto směřování.